

Türkiye Yerli Köpek ırk ve Tipleri

Orhan YILMAZ¹ Mehmet ERTUĞRUL²

ÖZET: Bu çalışmada Türkiye’de bulunan yerli köpek ırk ve tiplerine ait bazı bilgilere yer verilmiştir. Günümüzde Türkiye’de Kangal (Karabaş) Çoban, Akbaş Çoban, Kars (Kafkas) Çoban, Koyun, Karaman, Türk Tazısı, Tarsus Çatalburun, Dikkulak (Çivikulak), İzci Köpeği Zağar, Zerdava (Kapı Köpeği) ve Tonya Finosu (Kobi) gibi bazı yerli köpek ırklarının yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu çalışmada Kangal (Karabaş) Çoban, Akbaş Çoban, Kars (Kafkas) Çoban, Koyun ve Karaman köpeklerine ait bazı morfolojik özellikler incelenmiştir. Sonuç olarak Türk çoban köpeklerinin iri yapılı sürü koruma köpekleri olduğu söylenebilir. Türk Kangal (Karabaş) Çoban Köpeği hariç, tüm çoban köpeği ırklarının nesli tükenme tehlikesi ya da ağır tehdit altında olduğu söylenebilir. Bu çalışmada ayrıca Türk Tazısı, Tarsus Çatalburun, Dikkulak (Çivikulak/Zağar), Zerdava (Kapı Köpeği) ve Tonya Finosu (Kobi) köpeklerine ait bazı fenotipik özellikler incelenmiştir. Sonuç olarak Türk yerel köpek ırklarının genellikle orta ya da küçük yapılı köpekler olduğu söylenebilir. Ayrıca nesli tükenme tehlikesi ya da ağır tehdit altında olan köpek ırklarının korunması gerekli görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Çoban köpeği, bekçi köpeği, av köpeği, canlı ağırlık, vücut ölçüsü

Native Dogs Breeds and Types of Turkey

ABSTRACT: This study was carried out to gather some information about dogs breeds and types of Turkey. At the present time in Turkey there are dog breeds of Kangal (Karabash) Shepherd, Akbash Shepherd, Kars (Kafkas) Shepherd, Koyun (Sheep), Karaman, Turkish Tazi (Sighthound), Tarsus Catalburun (Fork-Nose), Dikkulak (Erect-Ear), Zagar, Zerdava (Kapi Kopegi) and Fino of Tonya (Kobi). In this study some morphological traits of Kangal (Karabash) Shepherd, Akbash Shepherd, Kars (Kafkas) Shepherd, Koyun (Sheep), Karaman Dogs were studied. At the conclusion it can be said that Turkish shepherd dog breeds are large size flock guardian dog breeds. Turkish Tazi (Sighthound), Tarsus Catalburun (Fork-Nose), Dikkulak (Erect-Ear), Zerdava (Kapi Kopegi) and Fino of Tonya (Kobi) dog breeds were Turkish local dog breeds which were medium or small in size. All dog breeds are endangered or nearly extinct except Turkish Kangal (Karabash) Shepherd Dog. In the future endangered or nearly extinct dog breeds should be preserved either by state or universities.

Keywords: Shepherd dog, watch dog, hunting dog, live weight, body size

¹ Iğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, Iğdır, Türkiye

² Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, Ankara, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding Author: Orhan YILMAZ, zileliorhan@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye, Asya ve Avrupa arasında gerek coğrafi yönden, gerek kültürel yönden bir köprü gibi işlev görmektedir. Binlerce yıllık insanlık tarihi boyunca bir geçit bölgesi olmuş, böylece çok çeşitli uygarlıkların izlerine sahip olmuştur. Bu yönü ile Türkiye evcil hayvan genetik kaynakları yönünden de son derece zengin bir ülkedir. Birçok evcil hayvan türünü dar bir coğrafyada bulmak mümkündür. Yurdumuzda Kangal (Karabaş), Akbaş Çoban, Kars (Kafkas) Çoban, Koyun, Karaman, Türk Tazısı, Tarsus Çatalburun, Dikkulak, İzci Köpeği Zağar, Zerdava (Kapı) ve Tonya Finosu (Kobi) gibi bazı yerli köpek ırklarının yetiştiriciliği yapılmaktadır (Yılmaz, 2007a, b; Yılmaz, 2008; Wilson ve ark., 2011; Yılmaz ve Ertuğrul, 2011a-e; Yılmaz ve ark., 2011a, b; Yılmaz ve Ertuğrul, 2012a-f; Yılmaz ve ark., 2012).

Gerçekleştirilen bu çalışmada, Türkiye'nin değişik yörelerinde yetiştiriciliği yapılan köpek ırkları ve tiplerine ait yapılmış araştırmalara ait bazı morfolojik özelliklerin bir arada sunulması amaçlanmıştır.

Kangal (Karabaş) Köpeği

Anadolu kökenli olduğu iddia edilmekle birlikte, Orta Asya kökenli olduğu tahmin edilmektedir (Kırmızı 1994; Yılmaz 2007^a; Derbent ve Yılmaz 2008). Türk Standartları Enstitüsü tarafından 11471 TS 12891 no ile 27.11.2002 tarihinde bir ırk olarak tescil edilmiştir (TSE 1997). Kangal adı orijinal adı olmayıp, 1980'lerde kullanılmaya başlanmıştır (Broadhead 2003; Reed 2003) ve orijinal adı "Karabaş Köpeği"dir (Dikmen 1936; Tellioglu 1973; Öncül 1983). Yayılma alanı Akkaraman Koyunu yetiştiriciliğinin yaygın olduğu bölgelerdir. Sağlam ve gösterişli vücut yapısı, yüzde ve kulaklarda siyah maske, kafatasına yapışık kulaklar, hareketli ve uyarılma durumunda yukarı ve öne kıvrık kuyruk yapısı ile tanımlanabilmektedir (Güleç 1996; Garland 1997; Yeşilyurt 1999; Kartay 2002; Yılmaz 2007^a). En yaygın görülen post rengi boz ve bozun tonlarıdır, ancak kırçıl, yağız, Erzurum Sarısı ve dalkır gibi değişik renk varyasyonları da görülebilmektedir (Robinson 1989). Davranış özelliği olarak cesaretli, sadık ve duygusaldır. Kangal köpeği kendi sürüsünü, sahibini ve ailesini koruma konusunda korkusuz ve yeteneklidir. Sert iklim koşullarına ve yetersiz bakım-besleme koşullarına karşı dayanıklıdır. Bağımsız ve özgür ruhludur. Eğitimle kontrol edilebilse de iri köpeklere ve diğer yırtıcı hayvanlara karşı saldırgandır (Daşkıran, 1995; Pugnetti, 2001; Kazak ve Bakır 2002; Derbent ve Yılmaz 2008; Yılmaz 2008). Ergin ağırlıkları erkeklerde 47.6 ± 0.38 kg ve dişilerde 43.5 ± 0.39 kg, omuz yüksek-

likleri ortalama erkeklerde 75.9 ± 0.27 cm ve dişilerde ise 73.3 ± 0.29 cm'dir (Yılmaz, 2007^b).

Şekil 1. Türk Kangal (Karabaş) Çoban Köpeği.

Akbaş Çoban Köpeği

Türlere ait bir ırktır (Kadiri 1998). Türk Standartları Enstitüsü tarafından 11471 TS 12891 no ile 27.11.2002 tarihinde bir ırk olarak tescil edilmiştir (TSE 2002^a). Başlıca yayılma alanı, Eskişehir, Afyon ve Ankara arasında kalan bölgedir. Fakat günümüzde, bu bölgeler ağırlıklı olmak üzere, yurdun başka bölgelerinde de görülebilmektedir.

Şekil 2. Türk Akbaş Çoban Köpeği.

Post rengi istisnasız beyaz ya da hafif kirli beyazdır. Boz Kangal'a göre daha zarif, güzel görünlü ve bir kısmı daha sivri burunludur. Tüyleri Boz Kangal'a oranla daha yumuşaktır. Huy ve davranış özellikleri yönünden Kangal köpeklerinden daha üstün özelliklere sahip olduğu, bizzat her iki ırkı da yetiştirmiş yetiştiricilerce ifade edilmektedir (Anonim, 1997; Kartay, 2008; Yılmaz, 2008).

maz 2008). Kangal (Karabaş) köpekleri ile akrabalıkları olsa da, ondan ayrı bir ırktır (Togan, 2003). Ergin ağırlıkları ortalama erkeklerde 44.9 ± 1.07 kg ve dişilerde 45.2 ± 1.20 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 75.9 ± 0.84 cm ve dişilerde ise 74.4 ± 0.78 cm'dir (Yılmaz ve Ertuğrul, 2012^a).

Kars (Kafkas) Köpeği

Bu ırk genellikle Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde yetiştirilmektedir (Kırmızıbayrak, 2004). Türk Standartları Enstitüsü tarafından 11472 TS 12892 no ile 27.11.2002 tarihinde bir ırk olarak tescil edilmiştir (TSE 2002b). Artvin, Ağrı, Ardahan, Erzurum, Iğdır, Kars ve Van İllerinde yaygındır. Bu ırk genellikle Kars, Erzurum, Iğdır ve Ağrı civarında yerel olarak "kıllı", Ardahan'da "saçaklı", Artvin'de "tüylü" olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz, 2008). Bu ırkı ilk olarak ABD'li David Nelson tarafından tanımlanmış ve 1996 yılı Konya Uluslararası Çoban Köpeği Sempozyumu'nda tanıtılmıştır (Nelson and Nelson, 1996). Morfolojik görünüm olarak Caucasian Ovcharka (Kafkas Çoban) Köpeğine çok benzerler. Genellikle koyu renkler daha fazla alan kaplamak üzere iki hatta üç renkli olabilirler. Düz siyah, düz beyaz, kırçıl, kırmızı, sarı, kahverengi olmak üzere birçok renk görülebilmektedir. Boyun kısmı ve arka bacakların, kuyruğa bakan bölgelerindeki tüyler daha uzundur. Boyun yelesi gibi görüldüğünden, önden bakılınca iri kafalı ve daha korkutucu görülür. Genellikle tek kişiye bağlanma eğilimindedirler. Çevreye karşı fazlaca dost canlısı olmayıp, oldukça sert yapılı köpeklerdir. Ergin ağırlıkları ortalama erkeklerde 45.3 ± 1.17 kg ve dişilerde 43.3 ± 2.00 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 72.6 ± 0.78 cm ve dişilerde ise 71.9 ± 1.55 cm'dir (Yılmaz ve Ertuğrul, 2012e).

Şekil 3. Türk Kars (Kafkas) Çoban Köpeği.

Koyun Köpeği

Sürü koruma köpeği olarak kullanılan yöresel bir tiptir. Sahibinin mülkü ya da eşyalarını korumak için de kullanılmaktadır. Genellikle Doğu Karadeniz Bölgesinde koyun, keçi ve sığır yetiştirilen yüksek yerlerde yetiştirilmektedir. Vücut yapısı olarak iri yapılıdır. Her türlü vücut rengi ve iki renkli post rengi görülebilmektedir. Ancak daha çok koyu renklere rastlanmaktadır. Post rengi ve diğer morfolojik özellikler yönünden Kars (Kafkas) Çoban Köpeğine benzemektedir. Aralarında kan bağı olup, olmadığı araştırılmaya muhtaçtır. Hareket halinde ve alarm durumunda iken kuyruğunu sırtına doğru kıvrır. Engebeli ve sarp arazilerde kolay yürütmesine yardımcı olacak biçimde kuvvetli bir bacak ve vücut yapısına sahiptir. Oldukça sınırlı bir karaktere sahiptir ve yabancılar için tehlikeli olabilmektedir. Koruma alanına bir yabancı hayvan ya da insan girdiğinde, önce kuvvetlice havlayarak yabancıyı korkutur, bu sayede sahibini de uyarır. Omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 69.8 ± 0.77 cm ve dişilerde ise 68.6 ± 0.92 cm'dir (Yılmaz ve Ertuğrul, 2012b).

Şekil 4. Koyun Köpeği.

Karaman Köpeği

İç Anadolu Bölgesinde Karaman, Konya, Aksaray gibi illerimizde yetiştirilmektedir. Yöresel bir tiptir. Kangal (Karabaş) Çoban Köpeğine benzerse de, postunda her rengin bulunması ile ondan ayrılmaktadır Kangal (Karabaş) Çoban Köpeği ile yakın akraba olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu konu DNA düzeyinde bir araştırmaya muhtaçtır. Sağlam bir vücut yapısına ve kuvvetli bacaklara sahiptir. Yörenin zor doğa ve yetersiz bakım-besleme koşullarına uyum sağlamış ve yüzyıllardır bu özelliği sayesinde ayakta kalmıştır (Yılmaz, 2007a).

Şekil 5. Karaman Köpeği.

Türk Tazısı

Türk Standartları Enstitüsü tarafından 11473 TS 12893 no ile 27.11.2002 tarihinde bir ırk olarak tescil edilmiştir (TSE 2002^e). Türkiye köpek ırkları içinde sayıları çok fazla olmasa da, hakkında en eski tarihi belgeler olan ırk Türk Tazısı'dır. Onaltıncı yüzyıldan, Osmanlılardan kalma bazı minyatürlerde resmedilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın bir şehzadesi, bir tazı ile avlanırken tasvir edilmiştir. Türk tazısının, Kırgız Tazısı'ndan geldiği, bunun da Orta Asya'dan Anadolu'ya yapılan göçler esnasında, Türkler tarafından getirildiği iddia edilmektedir. Türk Tazısı, günümüz tazılarından İran Saluki Tazısı'na benzemektedir, fakat ondan daha iri yapılıdır. Post her renkte olabilmektedir. Türk Tazısı'nın ayakları uzun, vücut ince, tüyleri kısa, kuyruğu ince ve tüysüz, baş ince ve uzun, boyun uzun, göğüs derin ve karın çekiktir.

Şekil 6. Türk Tazısı.

Türk Tazısı, daha çok bildircin, keklik, tavşan ve tilki avının yapıldığı, Orta ve Güney Anadolu'nun sulak yörelerinde yetiştirilmektedir. Soğuk mevsimlerde üşümesin diye, sırtına çul ya da örtü sarılmaktadır. Ergin ağırlıkları ortalama erkeklerde 19.0 ± 0.25 kg ve dişilerde 17.8 ± 0.28 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 63.1 ± 0.47 cm ve dişilerde ise 61.0 ± 0.48 cm'dir (Yılmaz, 2008; Yılmaz ve Ertuğrul, 2011b).

Tarsus Çatalburun Köpeği

Tazı gibi av amaçlı kullanılan bir ırkıdır. Bununun ucundaki ıslak kesim 2 parçalıdır. Mutasyon sonucu meydana geldiği tahmin edilmektedir. Adını da bu özelliğinden almaktadır. Günümüzde güney illerimizden İçel'de çok az sayıda bulunmakta ve sayıları gün geçtikçe azalmaktadır. Yetiştirilme amacına uygun olarak üstün bir koklama yeteneği vardır. Avı arayıp, bulmak ve kaldırmak konusunda çok yeteneklidir. Ergin canlı ağırlıkları ortalama erkeklerde 23.6 ± 0.93 kg ve dişilerde 20.3 ± 0.49 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 50.3 ± 1.09 cm ve dişilerde ise 46.9 ± 0.79 cm'dir (Yılmaz ve Ertuğrul, 2012c).

Şekil 7. Tarsus Çatalburun Köpeği.

Dikkulak Köpeği

Dikkulak Köpeği ufak yapılı, bekçilik görevi için yetiştirilen yöresel bir tiptir. Genellikle Kars Çoban Köpeğinin yetiştirildiği Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı ve Erzurum yörelerinde yetiştirilmektedir. Yetiştirildiği bölgeye göre farklılık göstermekle birlikte, çeşitli bölge-

lerde Dikkulak, Çivikulak, Zağar gibi adlarla anılmaktadır. Ufak yapılı oldukları için koruma görevi yapmasalar da, havlayarak sahibini uyarma ve yabancıyı caydırma görevini yerine getirmeye çalışırlar. Yetiştiricilerce, yetiştirildiği bölgelerdeki sayılarının giderek azaldığı ifade edilmektedir. Ergin ağırlıkları ortalama erkeklerde 10.1 ± 0.26 kg ve dişilerde 10.5 ± 0.24 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 27.9 ± 0.31 cm ve dişilerde ise 27.7 ± 0.27 cm'dir (Yılmaz, 2008 Yılmaz ve Ertuğrul, 2011d).

Şekil 8. Dikkulak Köpeği.

İzci Köpeği Zağar

Zağar ırkı Kopay, Kopoy, Tavşancı, İz süren, Çakır gibi adlarla da anılır. Genellikle Trakya, Bursa, Uludağ'ın güney bölgeleri, Manisa, İzmir Bozdağlar, Aydın Beydağı, Denizli, Muğla ve Afyon yörelerinde

Şekil 9. Türk İzci Köpeği Zağar.

özellikle Yörük kültürünün yaşatıldığı bölgelerde yetiştirilir. Kara avcılığında, özellikle tavşan avcılığında kullanılır. Fenotip olarak siyah ve kahverengi (kestane) post renkleri görülür. Akıllı, sadık ve hareketli bir yapıya sahiptir. Kötü bakım ve beslenme şartlarına dayanıklıdır. Omuz yüksekliği erkeklerde 52.2 cm, dişilerde 48.8 cm, ergin canlı ağırlık erkeklerde 19.5 kg, dişilerde 17.6 kg civarındadır (Anonim, 2012).

Zerdava (Kapı) Köpeği

Zerdava Köpeği, günümüzde bir av köpeği olarak kullanılmak için yetiştirilmekten daha çok, bekçi köpeği olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yöresel bir tiptir ve bazı yörelerde Kapı Köpeği olarak da adlandırılır. Zerdava'da sadece tek post rengi görülmektedir. Vücudun ana rengi koyu kahverengi ya da ciğer rengi adı verilen renktir. Bacakların alt kesimleri ile göğüs ve boyun kısmında beyaz zeminli bir bölge görülmektedir. Bu beyaz zemin üzerinde yaklaşık olarak mercimek büyüklüğünde koyu renkli lekeler bulunmaktadır. Bu koyu lekeler yöre halkı arasında "pul" adı verilmektedir. Boyunu çepeçevre saran beyaz renkli bölgeye ise "peşkir" adı verilmektedir. Yetiştiriciler diğer fenotipik özellikler olarak kuyruk ucunun beyaz, yüzde birkaç bölgede 3-5 uzun kıl ve gözlerin sarı renkte olmasını da vurgulamaktadırlar. Bu köpek yabancılar için, potansiyel olarak çok saldırgan ve tehlikelidir. Aynı zamanda çok inatçı bir takipçi, cesur, enerjik ve çevik olan bu köpek, bazen bir avı birkaç gün süre ile takip edebilmektedir. Kurtlardan fazla korkmadığı ve onlara karşı cesur davrandığı için, son yıllarda bu köpeklerin en büyük ölüm nedeninin kurt sürüleri tarafından pusuya düşürülerek öldürülmeleri olduğu yetiştiriciler tarafından iddia edilmektedir. Omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 51.8 ± 0.43 cm ve dişilerde ise 50.7 ± 0.53 cm'dir (Yılmaz ve Ertuğrul, 2012f).

Şekil 10. Zerdava (Kapı) Köpeği.

Tonya Finosu (Kobi)

Köpek sınıfları içinde yer alan Spitz tipindeki köpeklere benzer morfolojik yapıya sahiptir. Yöresel bir tiptir. Bazı bölgelerde “Kobi” olarak da adlandırılır. Sahibinin canlı ya da cansız varlıklarını bekleme görevi yapmaktadır. Koruma görevi yapamayacak kadar ufak yapılı olduğu için, genellikle havlama biçiminde gürlüğü yaparak, sahiplerini uyarmaya, yaklaşan yabancı insan ya da hayvanı ise uzaklaştırmaya çalışırlar. Sadece beyaz post rengi görülmektedir. Oyuncu, enerjik ve özellikle çocuklara karşı dost canlısı bir köpektir. Yetiştiricileri tarafından sayılarının giderek azaldığı bildirilmektedir. Ergin ağırlıkları ortalama erkeklerde 10.2 ± 0.18 kg ve dişilerde 9.00 ± 0.22 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 31.4 ± 0.33 cm ve dişilerde ise 30.6 ± 0.43 cm'dir (Yılmaz ve Ertuğrul, 2012d).

Şekil 11. Tonya Finosu (Kobi).

SONUÇ

Bu çalışmada incelenen çoban köpeği ırklarından Kangal Köpeği dışındakiler, yaygın olarak yetiştiriciliği yapılmayan ve genellikle bölgesel olarak yetiştirilen ırklardır. Arazi çalışmaları esnasında, köpek sahipleri de çoban köpeği sayısının gün geçtikçe azaldığını bildirmişlerdir Köyden kente göç olgusu, kırsal kesimde gün geçtikçe azalan sayıda büyük ve küçükbaş hayvan varlığı, bu köpeklerin asıl yetiştirilme amacını giderek ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan, halen birçok küçükbaş hayvan yetiştiricisi, sürüsünü koruyacak kalitede çoban köpeğini, eskiden olduğu gibi kolaylıkla bulamadıklarından yakınmaktadır. Modern bitkisel ve hayvansal üretim tekniklerinin çiftçiler arasında daha fazla yer bulmasıyla ileride hayvansal üretim faaliyetlerinin artması umulmaktadır. Hükümetler de bu konuda zaman zaman çeşitli önlemler almakta-

dır. Gelecekte büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği artış gösterdiğinde, iyi kaliteli çoban köpeği ihtiyacının da artacağı açıktır. Marmara Araştırma Merkezi, Genetik Mühendisliği ve Biyoteknoloji Enstitüsü tarafından “Türkiye Yerli Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarından Bazılarının in vitro Korunması ve Ön Moleküler Tanımlanması-I (TÜRKHAYGEN-I)” adlı bir proje hazırlanmıştır. Bu projeye 2005 yılında başlanmış ve 2011 yılında sona erdirilmiş ve proje kapsamında beş at, beş keçi, 13 koyun, bir manda ve altı sığır ırkı üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır (Arat, 2011). Bu projenin bitiminde, devam projesinin daha kapsamlı biçimde hazırlanması planlanmaktadır. Hazırlanacak TÜRKHAYGEN-II projesi kapsamında, nesli tükenmekte olan yerli çoban köpeği ırklarının da projelere kesinlikle dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Teşekkür

Çalışmalarımı her aşamada destekleyen ve yönlendiren sayın Prof. Dr. Mehmet Ertuğrul (Ankara Üniversitesi) ile her zaman önerilerde ve yapıcı eleştirilerde bulunan, maddi ve manevi destek olan, makalelerin düzeltmelerini yapan Prof. Dr. Fırat Cengiz (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) ve Prof. Dr. Aşkın Kor (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) hocalara sonsuz teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1997. The Akbash Dog; Premier Livestock Guardian. Akbash Dog Association of America Inc. in Canis Max, 4, Spring, 11-14.
- Anonim, 2012. İzci Köpeği Zağar. 25.08.2011 tarih ve 28036 sayılı Resmi Gazete.
- Arat, S., 2011. Türkiye Yerli Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarından Bazılarının In Vitro Korunması ve Ön Moleküler Tanımlanması-I (TÜRKHAYGEN-I). Marmara Araştırma Merkezi, Genetik Mühendisliği ve Biyoteknoloji Enstitüsü, Gebze, Kocaeli, Türkiye. <http://www.turkhaygen.gov.tr/data> (Erişim 22.12.2011)
- Broadhead, P., 2003. Karabaş Kangal Çoban Köpeği. I. Uluslararası Kangal Köpeği Sempozyumu Kitabı, 11.07.2003, Devran Matbaası, Ankara.
- Daşkıran, İ., 1995. Kangal Köpeği Yetiştiriciliği (Yayınlanmamış Doktora Semineri). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Derbent, S., Yılmaz, O. 2008. Le Karabash. Öztepe Matbaası, Ankara.
- Derbent, S., Yılmaz, O. 2008. Le Karabash. Öztepe Matbaası, Ankara.
- Dikmen, C F., 1936. Savaş ve Polis Köpeği. Türkiye Basımevi, İstanbul.

- Galand, G., 1997. Le Berger Anatolian. Concraid Edition. Mons, Belgium.
- Güleç, E., 1996. Türk Kangal Köpeği (Elde basım). Ankara.
- Kadiri, R., 1998. Die Türkischen Hirtenhunde Akbas und Kangal und Verwandte Rassen aus Mittelasien, Germany.
- Kartay, D., 2002. Bozkırın Gözcüsü Kangal Köpeği. Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 2922, Ankara.
- Kartay, D., 2008. Akbaş Köpeği, İlya İzmir Basım Yayım Limited, İzmir.
- Kazak, Y., Bakır, B., 2002. Kangal Köpeği Yetiştirici El Kitabı. Ulaş TİGEM Yayınları, Sivas.
- Kırmızı, E., 1994. Türk Çoban Köpeklerinin Tarihçesi. Türk Veteriner Hekimliği Dergisi, 1(6): 39-41.
- Kırmızıbayrak, T., 2004. Some Morphological Characteristics of Kars Dog. Turkish Journal of Veterinary Animal Science, 28:351-353.
- Nelson, D.D., Nelson, J.N., 1996. Classification of the Native Dogs of Turkey. I. Uluslararası Çoban Köpeği Sempozyumu, Konya.
- Öncül, O., 1983. Sadık Dostumuz Köpekler Ailesi. Dönmez Ofset, Ankara.
- Pugnetti, G., 2001. Köpek Ansiklopedisi. Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Reed, S., 2003. İngiltere & Avrupa'da Türk Köpekleri. I. Uluslararası Kangal Köpeği Sempozyumu Kitabı, 11.07.2003, Devran Matbaası, Ankara.
- Robinson, R., 1989. Coat Colour Inheritance in Anatolian Shepherd Dog. Genetica, 79: 143-145.
- Sims, D., 2006. A Brief History of the Akbash Dog. www.whitelands.com (Erişim 22.12.2009)
- Telliöglü, S., 1973. Tanınmış Köpek Irkları ve Özellikleri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları Çiftçi Broşürü, No:18, Erzurum.
- Togan, İ., 2003. Kangal Köpeği ile İlgili Bazı Soru ve Sorunlara Moleküler Yöntemlerle Cevap Arama. I. Uluslararası Kangal Köpeği Sempozyumu Kitabı, 11.07.2003, Devran Matbaası, Ankara.
- TSE, 1997. Kangal Köpeği Standardı. Türk Standartları Enstitüsü, TS 12172, Mart 1997. TSE Matbaası, Ankara.
- TSE, 2002a. Akbaş Türk Çoban Köpeği Standardı. Türk Standartları Enstitüsü, TS 12891, Ankara.
- TSE, 2002b. Kars Türk Çoban Köpeği Standardı. Türk Standartları Enstitüsü, TS 12892, Ankara.
- TSE, 2002c. Türk Tazısı Standardı. Türk Standartları Enstitüsü, TS 12893, Ankara.
- Wilson, R. T., Yılmaz, O., Ertuğrul, M., 2011. The Domestic Livestock Resources of Turkey: Pig. Pig Veterinary Journal, 66: 26-30.
- Yeşilyurt, H., 1999. Kangal Çoban Köpeği Tanıtım El Kitabı. Kangal Kaymakamlığı, Köylere Hizmet Götürme Birliği, Sivas.
- Yılmaz, O., 2007a. Turkish Kangal (Karabash) Shepherd Dog. Impress Printhouse, Ankara.
- Yılmaz, O., 2007b. Türkiye'nin Çeşitli Bölgelerinde Yetiştirilmekte Olan Kangal Köpekleri'nin Bazı Morfolojik Özellikleri. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, O. 2008. Türk Kangal (Karabaş) Çoban Köpeği. Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul.
- Yılmaz, O., Akın, O., Ertuğrul, M., Wilson, R. T. 2011a. Running Head: Cattle Resources and Conservation in Turkey, Journal of Animal Genetic Resources, 48(2): Baskıda.
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. ve Wilson, R. T. 2011b. The Domestic Livestock Resources of Turkey: Camel. Journal of Camel Practice and Research, (1) 1-4.
- Yılmaz, O., Ertuğrul M. 2011a. Description of Coloured Horses Raised in Turkey. Journal of Agricultural Science and Technology, 3(3): 203-206.
- Yılmaz, O., Ertuğrul M. 2011b. Some Morphological Characteristics of Turkish Tazi (Sighthound). Journal of Animal and Plant Sciences, 21(4): 794-799.
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2011c. Spread Story of Kangal (Karabash) Shepherd Dogs in The World. Iğdır Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(3): 116-120.
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2011d. Some Morphological Traits of the Zagar (Erect-ear) Dog in Turkey. Iğdır Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Dergisi, 1(2): 107-112.
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2011e. Some Morphological Traits of Donkeys Raised in Iğdir, Turkey. Iğdır Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(2): 113-116.
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2012a. Determination of Akbash Shepherd Dog Raised in Turkey. Bitlis Eren University Journal of Science and Technology, 1: 37-41.
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2012b. Determination of the Rize Koyun (sheep) dog in Turkey. Canadian Journal of Applied Sciences, 2(1): 216-221.
- Yılmaz, O., Ertuğrul M. 2012c. Some Morphological Characteristics of the Tarsus Fork-nose Dog in Turkey. Bulgarian Journal of Agricultural Science, 18(1): 111-115.
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2012d. Determination of Fino of Tonya Dog. Journal of Animal and Plant Sciences, (Under review).
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2012e. Determination of Kars Shepherd Dog Raised in Turkey. Online Journal of Canine, Feline & Exotic Pets, (Under review).
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M. 2012f. Determination of Zerdava Dog. Journal of Animal and Plant Sciences (Under review).
- Yılmaz, O., Ertuğrul, M., Wilson, R.T., 2012. Domestic Livestock Resources of Turkey : Water Buffalo. Tropic Animal Health and Production Journal, 44 (4): 707-714.

